

VEJEN BRUGSFORENING 1872- 2022

Vejen Brugsforening blev oprettet i 1872, kun 6 år efter at Danmarks første brugsforening blev startet i Thisted i 1866.

Initiativet til foreningen blev taget af fire mænd, Lærer J. P. Jørgensen, Peder Lauridsen, Grønvang, P. Schmidt, Baungård og Terman Blok, Bloksbjerg. Disse fire blev også foreningens første bestyrelse.

Initiativet blev bakket op af Askov Højskole, herunder lærerne Ludvig Schrøder, Heinrich Nutzhorn og Rasmus Fenger.

Vejens daværende præst Hans Svejstrup havde også betydning for foreningens start. Han var studiekammerat med præsten Hans Chr. Sonne som stod bag oprettelsen af den første brugsforening i Thisted.

Beslutningen om foreningens oprettelse blev taget den 28 januar 1872. Mødet blev afholdt i den gamle byskole i den nuværende Frederik den VII's gade.

Skolens forstue fungerede i starten som butik, indtil man lejede storstuen i Niels Herman Friis gård i den gamle landsby. Storstuen blev opdelt i 3 dele, en butik, et lille kammer til uddeleren og en bagbutik med trappe op til loftet.

Der hvilede et stort ansvar på bestyrelsen de første år. Bestyrelsen måtte stå for regnskabet, og samtidig var der begyndelsesvanskeligheder for foreningen. Foreningens første uddeler var Hans Nielsen Lundgaard. Hans årsløn var 900 kr. Han var uddeler i 8 år.

Bestyrelsen indså tidligt, at en ny brugsforening skulle bygges ved stationen. Jernbanen kom til Vejen i 1874 og allerede 1875 opførtes brugsforeningen for enden af den daværende Jernbanegade som nabo til den netop opførte stationsbygning. Bygningen lå omtrent hvor Phoenix tidligere

Den gamle brugsforening fra 1875

administrationsbygning ligger idag.

Vi kender ikke bygningens arkitekt, men der var tale om en smuk og velproportioneret bygning, opført i tidens historiske bygestil.

I nordgavlen var der etableret hejseværk til loftetagen

Bag bygningen var der plads til foderstof, gødning og kulhandel.

Virksomheden voksede støt fra starten med 43 medlemmer til 581 medlemmer i 1920.

I 1872 var omsætningen 9000 kr, 1882 43000, 1892 74000, 1902 149000, 1912 260000 og 1921 763000.

Natten mellem 27 og 28 maj 1913 brændte brugsforeningen. Det meste af varelageret brændte, men bøger og værdipapirer blev reddet.

Bygningen blev ikke genopført i den gamle skikkelse, men resterne blev nedrevet og en ny bygning blev opført med Niels Ebbesen Grue som arkitekt. Resultatet blev en smuk bygning i 2 etager med udnyttet tagetage.

Bygningens arkitektur viser, at Grue var velorienteret. Huset havde træk, der leder tanken hen på den kendte samtidige arkitekt Ulrik Plesners fine huse i Skagen og Ringkøbing, huse med vægt på typisk dansk arkitektur med rødt murværk, hvidmalede gesimser, licener og vinduer. Stilperioden kaldes nybarok.

Ebbesen Grue blev senere arkitekt for en række fornemme bygninger i Vejen, herunder museet, elværket i Lindegade, det gamle apotek i Nørregade og den tidligere sparekassebygning i Søndergade.

Ebbesen Grues brugsforening fra 1913 som den er fremstillet af Vejen Miniby.

Foto Vejen Miniby

Brugsforeningen havde de første år medlemmer fra de omkringliggende sogne, især fra Askov og Læborg. Efterhånden oprettedes der også brugsforening disse steder, i Gammelby 1891, Askov 1901, Læborg og Andst 1907. Også indenfor sognets grænser opstod en brugsforening, nemlig Vestermarken i 1897.

Ebbesen Grues fine brugsforeningsbygning blev desværre nedrevet i 1966. Brugsforeningen havde solgt grunden til Phønix, der i 1967 opførte sin nye administrationsbygning på stedet.

Brugsforeningen havde da opført en ny pavillonagtig bygning på hjørnet af Nørregade og den ny-anlagte Torvegade. FDB's Arkitektkontor var arkitekt på projektet. Bygningen blev hurtigt for lille, især fordi det nye forretningskoncept "Kvickly" som foreningen nu valgte omfattede flere varegrupper og dermed større arealkrav.

Som et led i 60-ernes omfattende byfornyelse sikrede brugsforeningen sig herefter en stor grund ved siden af det igangværende rådhusbyggeri. Her kunne brugsforeningen flytte ind i den nyopførte kvicklybygning i 1970. Byggeriets koncept, som var udviklet af FDB's Arkitektkontor kan genkendes flere steder i landet.

Kvickly blev i 1988 udvidet med hele stueetagen i Torvegadecentret. Udvidelsen gav blandt andet mulighed for at indrette eget bageri. Varehuset havde hermed fundet den form, vi kender i dag.

Kvickly set fra Torvegade med kig gennem Rådhuspassagen.

Foto Niels Fjord

Brugsforeningen har gennem de 150 år haft mange dygtige uddelere. I det følgende nævnes en række som gennem deres virke har haft særlig betydning for foreningens udvikling.

Bestyrelsen blev aflastet for regnskabslægning og anden daglig drift, da P. J. Pedersen blev ansat som uddeler i 1885. Pedersen kom fra Darum. Han var dygtig og kunne i 1909 aflevere en vel-fungerende brugsforening til sin efterfølger.

Johannes Strøm som kom fra Vemb var uddeler fra 1920. Han virkede med stor dygtighed frem til 1930, da foderstoffer og kunstgødning udskiltes fra brugsforeningen. Der oprettedes en særlig foderstofforening, hvor Strøm virkede som uddeler til sin død.

Strøm efterfulgtes af uddeler A.C.Ninn. Ninn kom fra Thy og havde lært faget i sin hjemby Vestervig. Han var en dygtig leder i en vanskelig tid med 30-ernes økonomiske krise og Anden Verdenskrig med varemangel og rationeringer. Han fortsatte som uddeler frem til 1961.

I 1961 blev Chr. Jacobsen ansat som uddeler. Han kom fra en stilling som uddeler i Haderslev. Jacobsen indrettede allerede selvbetjening i den gamle brugsforening. Selvbetjening var noget nyt og en sensation på det tidspunkt. Jacobsen fulgte med til den nye brugsforening i Torvegade i 1962 og Kvickly i 1970. Jacobsen var en dygtig og meget afholdt uddeler. Han døde pludseligt i 1984.

Kvicklys nuværende varehuschef er Henrik Christensen. Han afløste i 2014 Knud Erik Pedersen, der på det tidspunkt havde været chef i 18 år.

Torben Bertelsen er idag formand for bestyrelsen. De øvrige bestyrelsesmedlemmer er: Jens Erik Iversen, Susan Thomsen, Jan Lyngholm, Lars Rune Skov og Maiken Friis Kryger.

Kvickly er i dag et velfungerende varehus i vækst. Den årlige omsætning er ca 100 millioner og der er 100 ansatte.

Vejen Boligforenings Støberigården i Torvegade med Nordea og Imerco i stueetagen, opført 2003 med Jakob Mortensen som arkitekt efter at pavillonbygningen på samme sted var blevet nedrevet. Pavillonbygningen rummede brugsforeningen i perioden 1962- 1970. Herefter gav bygningen plads til flere virksomheder, herunder Fredsted konfektion, NJ- Sport, Andelsbanken og Bills Blomster m.fl.

Foto, Niels Fjord

Niels Fjord, marts 2022

Litteratur.

Søren Alkærsig. Vejen Sogn i Malt Herred. Tredie hefte fra 1870 til 1920. Vejen 1940.

Artikler i Kolding Folkeblad og Vestkysten om foreningens 75 års jubilæum i 1947 og 100 års jubilæum i 1972 , samt artikler om byggerierne i perioden 1962-1970.